

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำกล่าวหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงมากในกลุ่มคนที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิง คือ คำกล่าวของ ซีมอน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir, 1989) ที่ว่า 'One is not born a woman; rather one becomes a woman' กล่าวคือ เราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิงแต่เราได้กลายมาเป็นผู้หญิงในภายหลัง คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างเพศสรีระ (Sex) ที่เป็นคุณสมบัติทางกายภาพติดตัวแต่ละคนมาตั้งแต่กำเนิด และเพศสภาวะ (Gender) ที่เกิดจากกระบวนการสร้างความเป็นเพศผ่านทางสังคม และวัฒนธรรมนั้นๆ

เพศสรีระ และเพศสภาวะมีความแตกต่างกันดังข้อความ "According to this distinction, sex refers to biological maleness and femaleness, or the physiological, functional, anatomical differences that distinguish men and woman, whereas *gender* refers to the traits assigned to a sex – what maleness and femaleness stand for – within different societies and cultures." (Litosseliti, 2006: 10-11) จากข้อความนี้สรุปได้ว่าเพศสรีระเป็นการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างผู้ชายและผู้หญิง โดยลักษณะทางชีววิทยาหรือทางกายภาพ ขณะที่เพศสภาวะเป็นการแบ่งแยกลักษณะทางเพศที่ถูกกำหนดจากสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ ว่าความเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงต้องมีลักษณะอย่างไร เช่น ผู้หญิงที่เติบโตในสังคมวัฒนธรรมไทยในอดีตจะได้รับการปลูกฝังให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ดูแลบ้านและลูก ขณะที่สังคมวัฒนธรรมอื่นอาจแสดงความเป็นผู้หญิงที่ต่างออกไป

การศึกษา "ความเป็นผู้หญิง" ผ่านบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทย ก็เพื่อต้องการจะรู้ว่าเพศสภาวะของความเป็นผู้หญิงไทยเป็นอย่างไร โดยสามารถศึกษาได้หลายวิธี แต่การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกศึกษาจากนิตยสาร เพราะนอกจากนิตยสารจะเป็นสื่อที่ผู้หญิงนิยมอ่านมากกว่าสื่อประเภทอื่นแล้ว เนื้อหาของนิตยสารยังสามารถถ่ายทอดความคิด "ความเป็นผู้หญิง" ผ่านบริบททางสังคมขณะนั้นได้ ดังคำกล่าวที่ว่า "ถ้าอยากจะรู้เรื่องของสังคมใดหรือยุคไหน ว่ามีวิถีชีวิต การดำรงอยู่ หรือมีแนวคิดอย่างไร ให้เปิดดูได้จากนิตยสารในสมัยนั้นๆ ก็จะทราบเรื่องราวทั้งหมด" (กิตติ กันภัย, ๒๕๔๕: ๒๑๙) นิตยสารที่กล่าวมานั้นยังสามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ

ได้หลายประเภท ตามที่ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต (๒๕๒๙: ๑๗) แบ่งประเภทของนิยายสารตามผู้บริโภคว่าเป็น ๘ กลุ่มใหญ่ คือ นิยายสารผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก ครอบครัว การเมือง เศรษฐกิจ และธุรกิจ ศิลปะและวัฒนธรรม และบันเทิง

ผู้วิจัยเห็นว่า นิยายสารผู้หญิงมีความน่าสนใจในการนำมาศึกษาเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง เพราะเนื้อหาด้านความรู้ ข้อเท็จจริง หรือข้อคิดเห็นในนิยายสารผู้หญิงมีจุดมุ่งหมายโดยตรงเพื่อผู้หญิงซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก และนิยายสารผู้หญิงก็เป็นผลผลิตของสังคมหนึ่ง ๆ ที่สามารถแสดงให้เห็นการสื่อ สร้าง ความเป็นผู้หญิงผ่านนิยายสารนั้น ๆ ได้ ดังนั้น หากต้องการทราบความคิด ความเป็นผู้หญิงของสังคมหนึ่ง ๆ นิยายสารผู้หญิงอาจเป็นคำตอบหนึ่ง ที่จะบอกว่าผู้หญิงของสังคมนั้นมีความเป็นผู้หญิงอย่างไร

สำหรับนิยายสารไทย “นารีรมย์” (พ.ศ.๒๔๓๑) จัดเป็นนิยายสารผู้หญิงฉบับแรกของไทย (อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต และ อวยพร พานิช ๒๕๓๒) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไป โดยมีการแต่งเป็นร้อยกรองทั้งเล่ม เช่น คอลัมน์ต่างๆ จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับพืชผลการเกษตร เรื่องราวของบุคคลต่างๆ ในงานพิธี เป็นต้น หลังจากนั้นได้มีหนังสือที่เกี่ยวกับผู้หญิงออกมาอีกหลายฉบับ โดยมุ่งให้สาระความรู้ และความคิดเห็นในด้านต่างๆ ให้กับผู้อ่านเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดแบ่งคอลัมน์ที่ชัดเจนขึ้น แต่ก็ไม่มีหนังสือเพื่อผู้หญิงหรือที่จัดว่าเป็นนิยายสารผู้หญิงดำเนินกิจการได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๑ “สตรีสาร” เริ่มออกสู่ตลาดและเรียกตัวเองว่าเป็น “หนังสือพิมพ์สตรีรายปักษ์” ต่อมาภายหลังจึงเปลี่ยนเป็น “นิยายสารรายสัปดาห์” สตรีสารมีความโดดเด่นมากในยุคนี้ เพราะ “คุณนิลวรรณ (บรรณาธิการสตรีสาร) คงจะได้ศึกษาจากบทเรียนของหนังสือสำหรับสตรีในอดีตที่ไม่สามารถดำเนินกิจการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสาเหตุใหญ่มาจากการไม่สามารถทำให้หนังสือพึ่งพาตนเองได้จากการจำหน่ายอย่างเดียว เพราะในอดีตสตรีเป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อน้อย เนื่องจากสตรีส่วนใหญ่มิได้ประกอบอาชีพ มีรายได้เป็นของตนเอง”(ระวีวรรณ ประกอบผล, ๒๕๓๐ อ้างถึงใน ทรงพร ศรีช่วย, ๒๕๔๔: ๖๐)

นอกจากจะเป็นนิยายสารที่ให้ความรู้และความบันเทิงเหมือนนิยายสารทั่วไปแล้ว สตรีสารยังมีการเพิ่มเติมคอลัมน์ให้มีเนื้อหาครอบคลุมหลายด้าน อีกทั้งการใช้ภาษาในสตรีสารยังเป็นที่ยอมรับว่ามีการระมัดระวังการใช้ภาษาเป็นพิเศษ จนเคยได้รับรางวัลพระเกี้ยวทองคำ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในฐานะนิยายสารส่งเสริมภาษาไทยดีเด่น เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐

(www.praphansarn.com) “สตรีสาร” ยังประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระที่ค่อนข้างครอบคลุมทุกด้าน ไม่ได้เน้นเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบ้านการเรือนเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากคอลัมน์ต่างๆ ที่แบ่งไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะมีทั้งคอลัมน์ที่เกี่ยวกับข่าวสารคดี บทความ นิทาน นวนิยาย และเรื่องสั้น ที่ทำให้ผู้อ่านได้ทั้งความบันเทิงและสาระความรู้ เช่นเดียวกับที่ กิตติ กันภัย (๒๕๔๕: ๒๕๓) กล่าวถึงสตรีสารว่า สตรีสารเป็นนิตยสารที่นึกถึงผลประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับ มากกว่ารายได้จากการโฆษณา ดังนั้น เนื้อหาสตรีสารจึงเน้นในการพัฒนาความคิด และปลูกสำนึกของผู้อ่านถึงสิทธิการเป็นพลเมือง และทางการเมือง รวมถึงการเป็นแม่ที่ดีเพื่อเลี้ยงลูกให้มีคุณภาพต่อสังคม

ทรงพร ศรีช่วย (๒๕๔๔: ๖๐) กล่าวถึงอัตลักษณ์สตรีสารไว้ว่า ระยะเวลาของสตรีสารยังไม่มีการแข่งขันในตลาดมาก ทำให้สตรีสารครองตลาดได้ไม่ยาก แต่เมื่อมีการแข่งขันเริ่มสูงขึ้น สตรีสารก็ลดความนิยมลงไปบ้าง แต่สตรีสารก็มีความแตกต่างกับนิตยสารสตรีฉบับอื่น คือ อัตลักษณ์ของสตรีสารเองที่สามารถรักษาผู้อ่านจำนวนหนึ่งไว้ได้ อัตลักษณ์ของสตรีสารที่ว่า ได้แก่

๑. การนำเสนอเรื่องที่หลากหลายทั้งสาระและบันเทิง
๒. มาตรฐานการใช้ภาษาและการเลือกเรื่องลงพิมพ์เนื่องจากบรรณาธิการเป็นผู้ได้รับการยอมรับนับถือในแวดวงภาษาและหนังสือ
๓. การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสตรีอย่างเจาะลึกและต่อเนื่อง
๔. สตรีสารเป็นนิตยสารที่คำนึงถึงผู้อ่านที่มีกำลังซื้อต่ำ

จากลักษณะโดดเด่นของสตรีสารที่ให้ความสำคัญกับผู้อ่าน โดยเฉพาะจากงานเขียนภายในเล่มส่วนที่เป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน เช่น บทความต่างๆ โดยเฉพาะคอลัมน์ทัศนะหญิง-ชาย ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านและผู้ขายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้อ่าน คอลัมน์ตอบปัญหาที่มีส่วนความคิดเห็นของทั้งผู้ถามและผู้ตอบปัญหา และคอลัมน์ถ้อยแถลงที่เป็นความคิดเห็นของบรรณาธิการ ความเห็นที่ปรากฏในการใช้ภาษาของคอลัมน์เหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นผู้อ่านได้ ดังตัวอย่าง

โดยที่ ธรรมชาติสร้าง ให้ผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแออย่างอ่อนโยน และ สังคมก็กำหนด ให้เป็น ข้างเท้าหลัง ผู้หญิงจึงเป็นฝ่ายจะ ได้รับการพิทักษ์คุ้มครอง และ การเลี้ยงดู จากชาย เพศแข็งแรงและเพศทำมาหากิน เพราะเมื่อแต่งงานแล้วหญิงต้องเตรียมตัวเป็นมารดา มีลูกที่จะต้องเป็นห่วงกังวลเลี้ยงดูและให้การศึกษา ฉะนั้น ถ้าผู้หญิงซึ่งเป็นฝ่ายอ่อนแอจะพึ่งเลี้ยงที่เงินเป็นใหญ่ ถือเงินอยู่เหนือความรัก หรือในบางกรณีแต่งงานเพื่อฐานะความเป็นอยู่ จะควรต้องตำหนิมากมายนักทีเดียวหรือ

(คิดตามประสาหญิง, กรกฎาคม ๒๔๙๒)

จากตัวอย่าง พบว่า มีการเลือกใช้คำศัพท์ที่แสดงให้เห็นคุณลักษณะของผู้หญิง คือ คำว่า “อ่อนแอ...อ่อนโยน” ซึ่งตรงข้ามกับเพศชาย คำศัพท์ที่แสดงคุณลักษณะบอกความเป็นเพศชาย คือ คำว่า “แข็งแรง...ทำมาหากิน” การกำหนดคุณลักษณะให้ผู้หญิงด้อยกว่าชายนั้น เป็นการบอกความสัมพันธ์ที่ว่าผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชาย และประโยคแรกมีการอ้างถึง “ธรรมชาติ” และ “สังคม” ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ “ธรรมชาติสร้างผู้หญิงให้เป็นเพศอ่อนแอและอ่อนโยน” และ “สังคมกำหนดให้ผู้หญิงเป็นข้างเท้าหลัง” ควบคู่กับการใช้คำกริยาว่า “สร้าง” และ “กำหนด” โดยมีผู้หญิงเป็นผู้ถูกกระทำ โดยการอ้างถึง “ธรรมชาติ” ที่ผลิตให้ผู้หญิง อ่อนแอและอ่อนโยน ซึ่งเป็นการมองแบบทางกายภาพว่าเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดแก้ไขไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของธรรมชาติ ส่วนทาง “สังคม” ที่กำหนดบทบาทให้ผู้หญิงเป็น “ข้างเท้าหลัง” ซึ่งเป็นสำนวน ที่หมายถึง ผู้หญิง และจะมี “ข้างเท้าหน้า” ที่หมายถึง ผู้ชาย ด้วย แต่ในที่นี้ได้ละไว้ เพราะผู้เขียนจงใจเลือกใช้สำนวนที่ต้องการอ้างเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น สำนวนนี้ได้แสดงความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ว่าเพศหญิงต้องเป็นผู้ตาม มีบทบาทที่ด้อยกว่าเพศชาย โดยสังคมเป็นผู้กำหนดเพศทางสังคมไว้ ๒ เพศ ซึ่งมีเพศชายเป็นเท้าหน้า เพศหญิงเป็นเท้าหลัง การผูกความสัมพันธ์ให้ ๒ เพศแนบแน่นอย่างแยกไม่ออกนี้ ยิ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองต้องมีผู้ชายเป็นที่พึ่งพิงอยู่ตลอดเวลา การกำหนดทางสังคมนี้เสมือนเป็นข้อดกลงของคนในกลุ่มสังคมเดียวกันจนกลายเป็นที่ยอมรับ การอ้างถึงธรรมชาติและสังคมนั้น จะทำให้ผู้หญิงต้องยอมรับกับสภาพดังกล่าว เพราะธรรมชาติและสังคมมีอำนาจ (ในทางนามธรรม) ที่จะทำให้เชื่อได้ว่าสิ่งที่กล่าวมานั้นเป็นจริง และนั่นก็แสดงให้เห็นว่า “ผู้หญิง” เป็นผู้ถูกกระทำ

นอกจากนี้การสร้างความเป็นเหตุให้ผู้หญิงอ่อนแอ และเป็นข้างเท้าหลังดังกล่าว ทำให้เกิดความเป็นผล คือ “ผู้หญิงจึงเป็นฝ่ายจะได้รับการพิทักษ์คุ้มครองและการเลี้ยงดูจากชาย” การสร้างความคิดให้ผู้หญิงอ่อนแอ ทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ใต้อำนาจของผู้ชายเปรียบเหมือนผู้หญิงเป็นผู้ไร้ความสามารถในการจัดการชีวิตตัวเอง ชีวิตผู้หญิงต้องขึ้นอยู่กับผู้ชายเป็นหลัก ผู้หญิงที่เป็นฝ่ายได้รับก็คือฝ่ายถูกระงับจากผู้ชายจึงต้องได้รับการพิทักษ์ คุ้มครองและเลี้ยงดู โดยเฉพาะความคิดเรื่องการแต่งงานซึ่งเป็นการสร้างเงื่อนไขในเรื่องเพศ ด้วยการผูกมัดผู้หญิงจากคำว่า “ต้อง” เป็นการแสดงทัศนภาวะปริพัทธ (Deontic Modalities) คือ การทำให้เห็นภาระหน้าที่ และความจำเป็นของผู้หญิง ประกอบกับการเลือกใช้คำศัพท์ที่ตามมาว่า “เตรียมตัวเป็นมารดา” และ “เป็นห่วงกังวลเลี้ยงดูและให้การศึกษา” แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมีความจำเป็นในการเป็นแม่ และลูกก็คือความรับผิดชอบของผู้หญิง ทั้งที่การแต่งงานเป็นเรื่องของคนสองคน แต่การสร้างความคิดในเรื่องภาระหน้าที่การเป็นแม่ดูแลลูกจะเป็นสิ่งผูกมัดผู้หญิงฝ่ายเดียวสามารถสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศได้เป็นอย่างดี

บทสรุปในประโยคเงื่อนไขที่ว่า “ถ้าผู้หญิงซึ่งเป็นฝ่ายอ่อนแอจะเฟื่องเลี้ยงที่เงินเป็นใหญ่ ถือเงินอยู่เหนือความรัก หรือในบางกรณีแต่งงานเพื่อฐานะความเป็นอยู่ จะควรต้องดำเนินมากมายนักเที่ยวหรือ” มีการใช้คำว่า “ควรต้อง” เป็นการแสดงทัศนภาวะปริพัทธ (Deontic Modalities) ประกอบคำกริยาว่า “ดำเนิน” และลงท้ายประโยคด้วยการใช้คำถามว่าทศิลปีว่า “นักเที่ยวหรือ” เพื่อต้องการจะบอกว่าเรื่องการเห็นแก่เงินของผู้หญิงเป็นเรื่องปกติที่ไม่ควรได้รับการดำเนิน อีกทั้งยังเสนอแนะว่าผู้หญิงควรได้รับการให้อภัยถ้าจะเห็นแก่เงิน เพราะการเลือกใช้คำว่า “ฝ่ายอ่อนแอ” ซึ่งเป็นการจัดกลุ่มผู้หญิงไว้กับคุณลักษณะของความอ่อนแอให้เป็นเหตุผลสำคัญว่า ผู้หญิงอ่อนแอจึงต้องใช้เงิน และแสดงให้เห็นมูลบทว่า ผู้ชายแข็งแรงจึงต้องเป็นฝ่ายหาเงินและต้องมีฐานะทางการเงินมั่นคงเพื่อให้ผู้หญิงพึ่งพิง

จากความคิดของผู้เขียนดังกล่าว ผู้หญิงถูกกำหนดบทบาทให้ต้องแต่งงานและมีผู้ชายเป็นผู้ดูแล สะท้อนให้เห็นพื้นที่ของผู้หญิงที่ถูกกำหนดให้อยู่ในพื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่ภายในบ้าน มีบทบาทของความเป็นแม่ที่ต้องดูแลลูก ต้องพึ่งพาผู้ชายทางการเงิน เพราะสังคมในยุคนั้นผู้หญิงยังได้รับการศึกษาน้อย และอยู่บ้านมากกว่าการทำงานนอกบ้าน ดังนั้น ผู้ชายซึ่งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ จึงมีอำนาจและความสำคัญมากกว่าผู้หญิง ความคิดที่ปรากฏในตัวอย่างนี้จะแสดงให้เห็นอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ คือ อุดมการณ์ปิตาธิปไตย หรือชายเป็นใหญ่ได้เป็นอย่างดี ดังที่ แฟร์เคลาฟี่ (Fairclough, 1989: 85) กล่าวว่า อุดมการณ์

มีประสิทธิภาพได้ดีที่สุดถ้าทำให้คนรู้สึกว่ามีหรือเห็นได้น้อยที่สุด โดยเฉพาะเมื่อต้องการรักษาความไม่เท่าเทียมกันนั้น จะต้องทำให้เสมือนเป็นสามัญสำนึก (Common Sense) อุดมการณ์ไม่ได้ปรากฏอย่างเปิดเผยในวาทกรรม แต่ความรู้พื้นฐานที่มีร่วมกันและการวางตำแหน่งของวาทกรรมจะช่วยให้สามารถตีความอุดมการณ์นั้นได้

นอกจากนี้ แวนไดค์ (van Dijk, 1998: 5) ยังได้กล่าวถึงอุดมการณ์ต่างๆ ที่แสดงและผลิตซ้ำในทางสังคมว่าจัดเป็นปฏิบัติการทางสังคมและวาทกรรมซึ่งมีบทบาทสำคัญกับปฏิบัติการต่างๆ ทางสังคม รวมถึงการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ต่างๆ ด้วย นิตยสารสตรีสารแสดงให้เห็นการผลิตซ้ำของตัวบทที่สื่อความคิดที่เกี่ยวกับความเป็นผู้หญิงในคอลัมน์ต่างๆ การผลิตซ้ำนี้แสดงให้เห็นวาทกรรมความเป็นผู้หญิงที่สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ปีศาจที่แฝงอยู่ในตัวบท ทั้งที่นิตยสารสตรีสารได้รับการยอมรับว่าเป็นนิตยสารสำหรับผู้หญิงปัญญาชน มีคอลัมน์ที่มุ่งให้ความรู้แก่ผู้หญิงชนชั้นกลางในสังคมไทย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าอุดมการณ์ความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในสตรีสารมีอุดมการณ์อะไรบ้าง รวมทั้งศึกษากลวิธีการใช้ภาษาซึ่งสัมพันธ์กับอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ในตัวบทว่า มีการใช้กลวิธีอะไรบ้าง นอกจากนี้ระยะเวลาในการผลิตอันยาวนานถึง ๔๘ ปี มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและอุดมการณ์เกี่ยวกับผู้หญิงอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์ความเป็นผู้หญิงในนิตยสารสตรีสาร
๒. วิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในนิตยสารสตรีสาร

สมมุติฐานของการวิจัย

๑. อุดมการณ์ที่ปรากฏในนิตยสารสตรีสารสื่อด้วยกลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย เช่น การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้ทัศนภาวะ การใช้อุปลักษณ์ และการใช้มูลบท
๒. อุดมการณ์ความเป็นผู้หญิงที่ปรากฏในนิตยสารสตรีสาร คือ ผู้หญิงต้องมีการศึกษาและมีบทบาทสร้างสรรค์สังคม

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ นิตยสารสตรีสาร ซึ่งมีระยะเวลาในการผลิต ๔๘ ปี (พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๓๙) รูปแบบนิตยสารในช่วงแรกจะออกเป็นรายปักษ์ จนกระทั่งปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๔๐๓ วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๘ เป็นต้นไปได้ออกเป็นรายสัปดาห์ ดังนั้นการเก็บข้อมูลในครั้งนี้จึงจะเก็บจากฉบับแรกของทุกเดือน จะได้เดือนละ ๑ ฉบับ รวมทั้งสิ้น ๕๗๖ ฉบับ โดยจะเน้นวิเคราะห์รายละเอียดคอลัมน์แสดงความคิดเห็น เช่น ทศนะหญิง-ชาย ถ้อยแถลง (หรือบทบรรณาธิการ) และคอลัมน์ตอบปัญหา เป็นพิเศษ เพราะข้อมูลทั้ง ๓ ชุด มีลักษณะที่น่าสนใจ คือ ความสม่ำเสมอในการปรากฏของข้อมูลตั้งแต่ฉบับแรกถึงฉบับสุดท้ายของนิตยสาร อีกทั้งนักเขียนก็มีทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิงซึ่งมาจากผู้ผลิตนิตยสารและผู้อ่านนิตยสาร ดังนั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงน่าจะสะท้อนภาพความเป็นผู้หญิงได้ และจากข้อมูลดังกล่าวทำให้มีจำนวนข้อมูลที่นำมาศึกษา ได้แก่ บทความและถ้อยแถลงรวมเป็น ๑,๗๒๖ ตัวบท ส่วนจดหมายของผู้อ่านที่เขียนมายังถ้อยแถลงและคอลัมน์ตอบปัญหารวมเป็น ๗๗๑ ฉบับ หรือ ๑,๕๔๒ ตัวบท ดังนั้นเมื่อรวมข้อมูลที่จะศึกษาทั้งหมดจึงได้เป็น ๓,๒๖๘ ตัวบท แต่เนื่องจากในระยะแรกข้อมูลที่ศึกษาเป็นเอกสารเก่าจึงมีการชำรุดและสูญหายไป ผู้วิจัยจึงจะเก็บเฉพาะข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วนเท่านั้น

๒. สำหรับตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยจะคงรูปแบบของการพิมพ์ตามต้นฉบับไว้ให้มากที่สุด โดยอาจมีลักษณะของถ้อยคำต่างไปจากภาษาปัจจุบัน ซึ่งจะพบมากในระยะแรกของนิตยสารสตรีสาร

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

อุดมการณ์

อุดมการณ์ คือ ระบบความคิด ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม (van Dijk, 1998) ทำให้คนในสังคมปฏิบัติตน หรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ตามกรอบของสังคมจนเห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา โดยไม่ได้ตั้งคำถามกับสิ่งที่ถูกทำให้ เชื่อว่าจะส่งผลอย่างไรแก่ตน ความคิดที่สร้างขึ้นจึงสัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจ การครอบงำและผลประโยชน์ (Fairclough, 1992, 1995, 2003)

นิตยสารผู้หญิง

นิตยสารผู้หญิงหรือนิตยสารสตรีในที่นี้จะกล่าวถึงความหมายกว้างๆ ตามแนวคิดของ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมษิต (๒๕๒๙) ได้แก่ นิตยสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงทุกรูปแบบ มีลักษณะที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง ประกอบเนื้อหาที่ค่อนข้างเบา เรื่องราวที่คาดว่าผู้หญิง โดยทั่วไปมักจะชอบอ่าน อาจแบ่งประเภทได้ ดังนี้ แม่บ้านการเรือน สาวสมัยใหม่ที่มีการศึกษา สาวใหญ่ถึงแม่บ้าน แม่และเด็ก แฟชั่นและศิลปะการแต่งกาย สาววัยรุ่น วิชาการของสตรี และผู้หญิงทั่วไปที่เน้นความบันเทิง

วาทกรรม

วาทกรรมตามความหมายทางสังคม คือ ระบบหรือกระบวนการสร้าง สื่อ ความหมาย ด้วยความรู้ ความจริง อำนาจ ผ่านภาษาในขณะช่วงเวลาหนึ่งๆ (Foucault, 1970 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, ๒๕๔๒) ขณะที่วาทกรรมตามความหมายของนักภาษาศาสตร์จะเกี่ยวกับรูป ภาษาและการใช้ภาษาที่มีส่วนสัมพันธ์กับบริบททางสังคม โดยเฉพาะการเห็นว่าภาษาเป็น มากกว่าเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสื่อสาร แต่ภาษายังสามารถสื่อให้เห็นความคิดหรือ อุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคม หรือความยอมรับร่วมกันทางสังคมได้ (ผู้ที่มี แนวคิดนี้ ได้แก่ Fairclough, van Dijk, Kress, Blommert ฯลฯ) ความหมายของวาทกรรมนี้จึง กว้างกว่าการศึกษาที่เน้นเฉพาะมิติทางภาษาหรือที่นักภาษาส่วนหนึ่งเรียกว่า ปริจเฉท เพื่อ หมายถึง ข้อความในระดับที่สูงกว่าประโยคในทางไวยากรณ์

ความเป็นผู้หญิง

ความเป็นผู้หญิง คือ ความเป็นเพศที่เกิดจาก ข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคม ต้องการให้ผู้หญิงเป็น ด้วยการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ขนบนิยมต่างๆ มาเป็นกรอบกำกับ พฤติกรรมของผู้หญิงในสังคม สอดคล้องกับความคิดแบบเพศสภาพที่ทำให้เห็นว่าผู้หญิงเป็น ผู้หญิงได้ด้วยกระบวนการสร้างความเป็นผู้หญิงผ่านทางสังคม วัฒนธรรมของในแต่ละชนชาติ นั้นๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. แสดงให้เห็นความสำคัญของภาษาว่านอกจากจะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารแล้ว ภาษายังเป็นเครื่องมือในการสื่ออุดมการณ์อีกด้วย
๒. แสดงให้เห็นพัฒนาการความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏในนิตยสารสตรีสาร
๓. แสดงให้เห็นอิทธิพลของสื่อ ในที่นี้คือนิตยสารผู้หญิงว่าสามารถสร้าง และสื่อ อุดมการณ์เกี่ยวกับผู้หญิงได้
๔. เป็นแนวทางศึกษาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ในสื่อประเภทอื่นๆ ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิตยสารสตรีสารตั้งแต่เริ่มแรกจนวาระ สิ้นสุดท้ายของนิตยสารสตรีสาร รวมถึงแนวคิดและงานวิจัยด้านอุดมการณ์ วาทกรรมวิเคราะห์ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เพศสภาวะ ปีศาจปไตย สตรีนิยม บริบททางสังคมขณะนั้น และ ความรู้ที่เกี่ยวกับนิตยสารผู้หญิง

๒. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่จะนำมาศึกษา จากนิตยสารทั้งหมด ๕๗๖ ฉบับ แล้วคัดเลือก ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ โดยการคัดเลือกข้อมูลจากการวิเคราะห์โครงสร้างของนิตยสารที่แบ่ง เนื้อหาเป็น ๕ กลุ่ม คือ กลุ่มมุ่งให้ความรู้หรือข้อเท็จจริง กลุ่มมุ่งให้เห็น กลุ่มมุ่งให้ความ บันเทิง กลุ่มปฏิสัมพันธ์ และกลุ่มธุรกิจ จากนั้นผู้วิจัยก็ได้เลือกวิเคราะห์ข้อมูล ๒ กลุ่ม ได้แก่

๒.๑ กลุ่มมุ่งให้เห็น โดยจะเน้นวิเคราะห์บทความแสดงความคิดเห็นที่มาจาก คอลัมน์ทัศนะหญิง-ชายเป็นพิเศษ จากข้อมูลนิตยสารทั้งหมด ๕๗๖ ฉบับ รวมบทความของ ทัศนะหญิง-ชายได้เป็น ๑,๑๕๒ บทความ แต่ ๒ เดือนแรกมีเฉพาะบทความทัศนะของผู้ชายจึง เหลือข้อมูลทั้งหมด ๑,๑๕๐ บทความ หรือนับเป็น ๑,๑๕๐ ตัวอย่าง

๒.๒ กลุ่มปฏิสัมพันธ์ โดยจะเน้นวิเคราะห์ข้อมูล ๒ ส่วน คือ ถ้อยแถลงหรือบท บรรณาธิการ ซึ่งปรากฏตั้งแต่ฉบับแรกถึงฉบับสุดท้าย คือ ๕๗๖ ฉบับ โดยพบว่ามิจดหมาย มาถึงบรรณาธิการโดยเฉพาะตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นไปจะมีจดหมายเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึง ฉบับสุดท้าย รวมจดหมายที่มีถึงบรรณาธิการทั้งสิ้น ๒๙๖ ฉบับ หากรวมในส่วนของการตอบ คำถามจากบรรณาธิการด้วยจะได้ ๕๙๒ ตัวอย่าง และเฉพาะที่เป็นความเห็นของบรรณาธิการไม่

รวมการตอบจดหมายจะพบในทุกฉบับที่วิเคราะห์รวมข้อมูลที่วิเคราะห์เป็น ๕๗๖ ฉบับ และเมื่อรวมข้อมูลจากจดหมายแล้วจะพบข้อมูลในส่วนของถ้อยแถลงหรือบทบรรณาธิการรวมทั้งสิ้น ๑,๑๖๘ ฉบับ

ส่วนของคอลัมน์ตอบจดหมายที่ผู้วิจัยเลือกนำมาวิเคราะห์พบว่า ปีแรกของการผลิตนิตยสารมีคอลัมน์ตอบจดหมายที่ใช้ชื่อว่า เวทีชีวิตหรือปัญหาชีวิต โดย พินิจดา ผู้วิจัยจึงคัดเลือกจดหมายที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ๔๐ ฉบับ จากนั้น ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๒ เริ่มมีคอลัมน์ตอบปัญหาโดย 'จินตนา' มาแทนที่ ผู้วิจัยจึงคัดเลือกจดหมายที่นำมาวิเคราะห์อีกทั้งหมด ๕๔ ฉบับ และเมื่อถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๐๗ ก็ได้เปลี่ยนชื่อคอลัมน์เป็น 'จินตนา๒' ซึ่งรวมจดหมายที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ๓๕๑ ฉบับ และหลังจากรวมจดหมายทั้งหมดแล้วจะได้จดหมายทั้งสิ้น ๔๗๕ ฉบับ หากรวมในส่วนของผู้ตอบปัญหาด้วยจะได้ข้อมูลที่วิเคราะห์เป็น ๘๕๐ ฉบับ โดยผู้วิจัยจะเน้นคัดเลือกเฉพาะจดหมายที่ผู้ตอบปัญหามานำบางส่วนหรือทั้งหมดของคำถามหรือมาลงในนิตยสาร เพราะการตอบจดหมายจำนวนหนึ่งผู้ตอบปัญหาจะลงเพียงชื่อของผู้ถามปัญหาแล้วก็ตอบปัญหาซึ่งอาจทำให้อรรถาธิบายความสมบูรณ์ไปได้

ทั้ง ๒ ส่วน ได้แก่ ถ้อยแถลงที่มีการตอบจดหมายกับคอลัมน์ตอบจดหมายจะมีลักษณะคล้ายกัน คือ ผู้ผลิตจะเป็นผู้เลือกจดหมายมาลงในนิตยสาร อีกทั้งยังเป็นผู้คัดเลือกมาเฉพาะบางส่วนของคำถาม หรือจะเลือกให้ลงเป็นฉบับเต็มก็แล้วแต่ผู้ผลิต การลงชื่อของผู้ถามปัญหาที่เช่นกันจะลงชื่อเต็มหรือใช้นามแฝงก็ขึ้นอยู่กับผู้ผลิตจะเป็นผู้พิจารณา ซึ่งส่วนใหญ่นามแฝงจะปรากฏมากในคอลัมน์ตอบจดหมาย เพราะส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่เป็นชีวิตส่วนตัวของผู้อ่าน และเมื่อรวมข้อมูลที่วิเคราะห์ทั้งจากบทความแสดงความคิดเห็น บทบรรณาธิการ และคอลัมน์ตอบจดหมายจะได้ข้อมูลทั้งสิ้น ๓,๒๖๘ ฉบับ

๓. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษา โดยอาศัยความรู้ทางภาษาศาสตร์ประกอบการวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) ดังนั้น การศึกษากลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาเฉพาะกลวิธีที่สามารถแสดงให้เห็นความคิด หรืออุดมการณ์ที่สื่อ สร้าง ความเป็นผู้หญิง เช่น การเลือกใช้คำศัพท์ที่ต้องอาศัยความรู้ทางอรรถศาสตร์มาช่วยในการอธิบายว่าผู้เขียนเลือกใช้คำศัพท์เพื่อแสดงให้เห็นพฤติกรรม การทำหน้าที่ของผู้หญิงหรือความงามของผู้หญิง โดยปรากฏให้เห็นเป็นชุดคำศัพท์ การใช้สหพจน์ซึ่งเป็นความรู้ที่มาจากแนวคิดทาง

วาทกรรมหรือการอ้างถึง การใช้คำถามวาทศิลป์ ถ้อยคำนัยผกผันและมูลบท เป็นแนวทางที่ต้องใช้ความรู้ทางปริจเฉทและวัจนปฏิบัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นการแฝงความคิดของผู้เขียนผ่านกลวิธีทางภาษาเหล่านี้ ควบคู่ไปกับการอธิบายตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม ทั้งนี้ การอธิบายความรู้ทางภาษาศาสตร์ ได้แก่ ความรู้ทางปริจเฉท วาทกรรม วัจนปฏิบัติศาสตร์ อรรถศาสตร์และวากยสัมพันธ์ อาจสามารถปรากฏร่วมกันได้ในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาหนึ่ง ๆ ซึ่งบางกรณีจำเป็นจะต้องวิเคราะห์และอธิบายความรู้ด้านต่าง ๆ ประกอบกัน เช่น การใช้ทัศนภาวะ ซึ่งต้องใช้ความรู้ทั้งวากยสัมพันธ์เพื่อหาคำที่แสดงทัศนภาวะในรูปประโยคหนึ่ง ๆ ประกอบกับการเลือกใช้คำศัพท์ที่มาสัมพันธ์กับการใช้ทัศนภาวะที่ต้องใช้ความรู้ทางอรรถศาสตร์ เพื่อจะได้รู้ว่าผู้เขียนต้องการแสดงความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในเรื่องอะไร และบางครั้งก็พบคำแสดงทัศนภาวะที่ปรากฏทั้งปริจเฉท โดยพบความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในปริจเฉทหนึ่ง ๆ ภาพสะท้อนที่ได้จากทัศนภาวะสามารถสร้างภาพความเป็นผู้หญิงในด้านต่าง ๆ ได้ เช่น ความคิดที่ต้องการให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือน อาจต้องใช้มิติทางสังคมเพื่อหาความสัมพันธ์หรืออธิบายความ ความคิดนี้จัดเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดทางวาทกรรมที่ต้องใช้ความสัมพันธ์ของมิติทางภาษาและสังคมควบคู่กัน ดังนั้น วาทกรรมจึงอาจเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์กลวิธีอื่นๆ ด้วย

๔. เมื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาทั้งหมดแล้วก็จะพบความคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้หญิง ซึ่งจะนำไปสนับสนุนอุดมการณ์ที่ปรากฏอยู่เบื้องหลังความคิดเหล่านี้ โดยสามารถวิเคราะห์ความคิดด้วยการจัดแบ่งเป็นช่วงเวลา เกณฑ์ในการจัดแบ่งเวลาจะนำมาจากผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาแล้วพบความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้หญิงที่ผ่านการปรากฏซ้ำจนเชื่อได้ว่าเกิดความคิดใหม่หรือความคิดเก่าที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนั้นการจัดแบ่งช่วงเวลาในแต่ละความคิดที่เกี่ยวกับผู้หญิงจึงอาจแตกต่างกันได้ ตามลักษณะของข้อมูลและบริบททางสังคมภายนอกก็อาจมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงปรากฏให้เห็นได้ด้วยรูปภาษา นอกจากการจัดช่วงเวลาจะแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการของผู้หญิงในแต่ละช่วงเวลาแล้ว ยังสามารถสื่อให้เห็นอุดมการณ์เดียวกันได้ ซึ่งอาจนำไปสู่แนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ต่อไป งานวิจัยนี้จึงพบอุดมการณ์สำคัญ ๒ อุดมการณ์ คือ อุดมการณ์ปีศาจปีไทย และอุดมการณ์สตรีนิยม

๕. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ